

การข้ามผ่านทางการสื่อสารของบทพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน

Trans-communication of the Royal Writing “Klai Ban”

ศิริชัย ศิริกายะ* และยุทธนา สุวรรณรัตน์**

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทราบลักษณะของการข้ามผ่านการสื่อสารของบทพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านในแต่ละลำดับของการสร้างความหมายและเพื่อให้ทราบลักษณะขององค์ประกอบการสื่อสารที่เกิดขึ้นจากการข้ามผ่านทางการสื่อสารของบทพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการวิเคราะห์จากบทพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านทั้งในรูปแบบพระราชหัตถเลขา หนังสือเล่ม และรายการสารคดีอาหารทางโทรทัศน์ รวมทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อดูลักษณะความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ของการสื่อสารที่ใช้ในการสร้างความหมายของบทพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน ผลการศึกษาพบว่าลักษณะการข้ามผ่านการสื่อสารของบทพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านปรากฏรูปแบบความสัมพันธ์ในลักษณะที่สื่อในลำดับก่อนถูกแปลงมาเป็นสารในสื่ออีกลำดับหนึ่ง นอกจากนี้ยังพบการควมรวมสื่ออยู่ร่วมกันในลักษณะที่เป็นคู่ปฏิสัมพันธ์ และเมื่อเกิดการข้ามผ่านทางการสื่อสารแล้ว องค์ประกอบการสื่อสารต่างก็เปลี่ยนสถานะและต่างมีส่วนร่วมในการกำหนดลักษณะของเนื้อหา อีกทั้งยังปรากฏการเปลี่ยนแปลงทั้งมิติด้านการสื่อสารและอัตตะการสื่อสารเมื่อมีการข้ามผ่านทางการสื่อสารในบริบทของเวลาและสถานที่ที่เปลี่ยนไป

คำสำคัญ: การข้ามผ่านทางการสื่อสาร, บทพระราชนิพนธ์, ไกลบ้าน

Abstract

The objectives of this research are to understand the characteristics of trans-communication of the royal writing “Klai Ban” in each stage of creation, and to find the features of communication elements which occurred when there was a trans-communication in Klai Ban. To study this topic, the researcher employed qualitative method by analyzing Klai Ban which was presented in the form of the royal hand-writing letter, book and television food documentary program. Moreover, the depth interviewing approach was also used to find the relationship between communication elements which created meaning in Klai Ban. The study found that the trans-communication in Klai Ban shown the relationship that the preceding medium transformed to be a message in the next stage. Besides, there was hybridization of media which were together in the form of symbiosis. Subsequently, the communication elements also changed their status and created the text collaboratively. Finally, there were changes in communication and meta-communication when the communication was transformed through the context of time and space.

Keywords: Trans-communication, Royal Writing, Klai Ban

* รองศาสตราจารย์ คณบดีคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม

** นักศึกษาปริญญาโท คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม

ที่มาและความสำคัญ

การสื่อสารเป็นหนึ่งในบรรดาหลาย ๆ กิจกรรมของมนุษย์ที่เราทุกคนต่างเห็นถึงความสำคัญแต่ไม่ก็คนเท่านั้นที่สามารถให้นิยามการสื่อสารได้อย่างน่าพอใจ (Fiske, 1990) ทั้งนี้ในงานวิจัยเรื่องการข้ามผ่านทางการสื่อสารของบทพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านผู้วิจัยศึกษาผ่านมุมมองของสำนักเทคโนโลยีเป็นตัวกำหนด (Technological Determinism) และยึดนิยามการสื่อสารที่ว่า การสื่อสารคือการสร้างและการแลกเปลี่ยนของความหมายเพราะเป็นนิยามการสื่อสารที่มีประโยชน์แก่การต่อยอดความรู้ในด้านการผลิตชิ้นงานด้านนิเทศศาสตร์ และพิจารณาเป้าหมายพื้นฐานของการสื่อสารของ มนุษย์ ว่ามนุษย์ทำการสื่อสารเพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน (mutual understanding)

นิยามการสื่อสารดังกล่าวสนใจที่จะศึกษาว่าตัวสาร (message), หรือตัวบท (text) มีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนเพื่อที่จะสร้างความหมายได้อย่างไร โดยมีวิธีการศึกษาหลัก คือ สัมภาษณ์ สัมภาษณ์มองว่าข้อความเป็นการประกอบขึ้นของสัญญาณต่าง ๆ เพื่อสร้างความหมาย ซึ่งผู้ที่ศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ควรทำความเข้าใจอย่างยิ่ง ยิ่งโดยเฉพาะในปัจจุบันที่เทคโนโลยีทางการสื่อสารได้พัฒนาเข้าสู่ความเป็นดิจิทัล อันส่งผลให้เกิดการควบรวมทางการสื่อสาร (Convergence Communication) กล่าวคือเกิดการซ้อนทับการสื่อความหมายของสื่อหลายประเภทรวมเข้าด้วยกันและเนื้อหามีการถ่ายโยง ยุบรวมผนวกเข้าด้วยกันหรือปรับเปลี่ยนไปตามลักษณะของการควบรวมของสื่อต่าง ๆ เหล่านั้น (ศิริชัย ศิริกายะ, 2558) นอกจากนี้ เฮนรี เจนกิน (Jenkins, 2006) ได้กล่าวไว้ในยุคสมัยที่ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการสื่อสาร สื่อดิจิทัลจะเป็นตัวที่มาปลดปล่อยพวกเราออกจากการกดขี่บังคับจากสื่อมวลชน พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้เราได้เลือกเฉพาะเนื้อหาที่มีความหมายเฉพาะตัวเราเองได้ นั่นคือดิจิทัลเทคโนโลยีทำให้เกิดการควบรวมและกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการสื่อสารและการสร้างภูมิปัญญาร่วมกัน ตัวอย่างที่เกิดขึ้นให้เราได้เห็นแล้วในปัจจุบัน เช่น การสร้างเนื้อหาโดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องข้ามผ่านสื่อ (Trans-media Storytelling) ซึ่งเป็นวิธีการสร้างเนื้อหาที่ถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวางโดยเฉพาะในวงการภาพยนตร์ แต่ถ้าเรามองถึงการสร้างเนื้อหาประเภท อื่น ๆ ที่ไม่ได้ใช้การเล่าเรื่องเป็นหลัก เช่น รายการทางโทรทัศน์

ที่มีหลากหลายประเภท ทั้งเกมโชว์ สารคดี วาไรตี้ นิตยสารทางอากาศ รายการเหล่านี้จะมีวิธีการสร้างเนื้อหาอย่างไรภายใต้การสื่อสารในยุคดิจิทัลเป็นคำถามที่น่าศึกษาอย่างยิ่ง

นอกจากนี้ ศิริชัย ศิริกายะ (อ้างแล้ว, 2558) ได้เสนอแนะประเด็นที่น่าสนใจของการสื่อสารในยุคดิจิทัลไว้ หนึ่งในนั้นคือประเด็นเรื่องการข้ามผ่านทางการสื่อสาร (Trans-communication) อันเป็นประเด็นที่มาจากกรณีแนวคิดเกี่ยวกับการควบรวมเข้ากับแนวคิดการมี “ปฏิสัมพันธ์” (Symbiosis) ในส่วนของเรื่องการควบรวมอันเป็นลักษณะของการสื่อสารที่เกิดขึ้นนั้น ศิริชัย ศิริกายะ อ้างอิงถึงรูปแบบของการผลิตเนื้อหาในลักษณะที่เป็นการผลิตซ้ำของเครื่องจักรกลตามทิวเตอร์ เบเนจามินได้เขียนไว้ในบทความเรื่อง The work of art in the age of mechanical reproduction โดยเขียนถึงประเด็นที่น่าสนใจว่าเมื่อเข้าสู่การผลิตซ้ำด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลผลของงานยังคงส่งผลอย่างทิวเตอร์ เบเนจามินได้กล่าวไว้หรือไม่ที่ว่า การผลิตซ้ำของเครื่องจักรกลทำให้มันต์หลัง (aura) ของชิ้นงานนั้นหายไป คงเหลือเพียงแค่การแสดงออกเท่านั้น (expression) ชิ้นงานดังกล่าวควรจะต้องเป็นชิ้นงานทางการสื่อสารที่ข้ามผ่านเวลาและสถานที่อันเป็นบริบทที่สำคัญของการสื่อสาร

จากคุณลักษณะของชิ้นงานที่กล่าวไปข้างต้น ผู้เขียนสนใจพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง “ไกลบ้าน” อันเป็นลายพระราชหัตถเลขาเมื่อคราวเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่สอง ปีมะแม รัตนโกสินทรศก 126 พุทธศักราช 2450 พระราชทานแก่สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้านิภาภานภดล วิมลประภาวดี (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้านิภาภานภดล กรมขุนอุทองชัตติยนารี) หรือ “สมเด็จพระหญิงน้อย” รวมจำนวน 43 ฉบับ พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านไม่เพียงแต่เป็นบทพระราชนิพนธ์ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ แต่ยังมีคุณค่าทางการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์เพราะเป็นบทพระราชนิพนธ์ที่ถ่ายทอดเรื่องราวที่เกิดขึ้นเมื่อร้อยกว่าปีที่แล้ว และยังคงถูกนำมาถ่ายทอดในรูปแบบอื่น ได้แก่ รายการสารคดีทางโทรทัศน์ ดังนั้นจึงเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งที่จะศึกษาบทพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านในมุมมองทางการสื่อสารในลักษณะของการข้ามผ่านทางการสื่อสารว่าการสื่อสารในแต่ละรูปแบบมีลักษณะอย่างไร

และเมื่อมีการแปลงรูปแบบของการสื่อสารแล้ว องค์ประกอบต่าง ๆ ของการสื่อสารมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร เพื่อให้คำตอบที่ได้นี้เป็นแนวทางในการต่อยอดความรู้ในการผลิตชิ้นงานในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

(1) เพื่อให้ทราบลักษณะการข้ามผ่านกระบวนการสื่อสารของบทพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านจากกระบวนการสื่อสารหนึ่งไปสู่อีกกระบวนการสื่อสารหนึ่ง

(2) เพื่อให้ทราบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเมื่อมีการข้ามผ่านทางการสื่อสารของบทพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ จำกัดขอบเขตของงานวิจัยโดยศึกษาเฉพาะการข้ามผ่านทางการสื่อสารของบทพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน โดยศึกษาจากบทพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านที่ถูกจัดพิมพ์เป็นหนังสือเล่มและรายการสารคดีอาหารทางโทรทัศน์ รายการ เครื่องเสวยตามเสด็จ...ไกลบ้าน เท่านั้น

ข้อสันนิษฐาน

การข้ามผ่านทางการสื่อสารของบทพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน เกิดจากแปลงรูปแบบการสื่อสาร โดยการแปลงรูปแบบการสื่อสารในแต่ละลำดับจะเกิดการซ้อนทับกันขององค์ประกอบการสื่อสาร และเกิดความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบการสื่อสารในรูปแบบปฏิสัมพันธ์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษาเรื่องการข้ามผ่านทางการสื่อสารของบทพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน จะทำให้เข้าใจลักษณะและวิธีการข้ามผ่านทางการสื่อสารของตัวสื่อและตัวสาร ในมิติด้านเวลาและสถานที่ซึ่งความรู้ตรงนี้จะนำไปสู่การต่อยอดองค์ความรู้ในด้านการสื่อสารโดยใช้สื่อ, การผลิตชิ้นงานด้านสื่อสารมวลชนในการสื่อสารยุคดิจิทัล

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาภายใต้หัวข้อ “การข้ามผ่านทางการสื่อสารของบทพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน” ผู้วิจัยศึกษาบน

จุดยืนของสำนักเทคโนโลยีเป็นตัวกำหนด (Technology Determinism) ที่ให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีทางการสื่อสารในฐานะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม การศึกษาค้นคว้าวิจัยสนใจศึกษาการข้ามผ่านทางการสื่อสารที่เกิดขึ้นจากการสร้างความหมายของบทพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านในแต่ละลำดับ โดยศึกษาลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปขององค์ประกอบการสื่อสาร รวมถึงสิ่งที่เกิดขึ้นจากการสร้างความหมายทั้งในระดับของการสื่อสารและอัตตะของการสื่อสารในการสร้างความหมายของบทพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน โดยแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าประกอบด้วยแนวคิดและทฤษฎีกลุ่มที่ใช้พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างสื่อและสารเมื่อมีการข้ามผ่านการสื่อสาร ซึ่งได้แก่แนวคิดเรื่องสื่อคือสาร (medium is the message) ของแม็คลูฮาน (McLuhan, 1964) ทั้งนี้เนื่องจากบทพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านได้ถูกสร้างขึ้นในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน โดยเริ่มต้นมาจากพระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์ จากนั้นสื่อพระราชหัตถเลขาถูกเปลี่ยนมาเป็นสารในสื่อหนังสือเล่ม และในลำดับสุดท้ายได้นำเนื้อหาส่วนหนึ่งไปพัฒนาสู่รายการสารคดีอาหารทางโทรทัศน์ นอกจากนี้ยังมีแนวคิดเรื่องสื่อร้อน-สื่อเย็น (hot-cool media) ของแม็คลูฮานเช่นกัน ทั้งนี้เมื่อเกิดการควมรวมของสื่อที่มีคุณลักษณะแตกต่างกัน ผู้วิจัยใช้แนวคิดเรื่องปฏิสัมพันธ์ (symbiosis) คีโซ คูโรคาว่า (อ้างอิงในฤกษ์ ทองเลิศ, 2545) เพื่อศึกษาการดำรงอยู่ร่วมกัน โดยพิจารณาลักษณะการอยู่ตามรูปแบบปฏิสัมพันธ์ทางชีววิทยาสามรูปแบบ ปฏิสัมพันธ์แบบพึ่งพา (mutualism) ปฏิสัมพันธ์แบบเกื้อกูลกัน (commensalism) ปฏิสัมพันธ์แบบปรสิต (parasitism) โดยแนวคิดเรื่องปฏิสัมพันธ์นี้เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์งานในรูปแบบงานผสมผสานองค์ประกอบที่แตกต่างกัน (hybrid) นั่นเอง

นอกจากนี้ยังใช้แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของสื่อสำหรับอธิบายลักษณะของสื่อการเขียน (written language) ตามคำอธิบายของแม็คลูฮาน (McLuhan, 1964) และอ็อง (Ong, 1982) สื่อหนังสือซึ่งเป็นสื่อที่ใช้เทคโนโลยีการพิมพ์ (printing word) และธรรมชาติของสื่อโทรทัศน์ ตามคำอธิบายของแม็คควีล (McQuail, 1994)

ในการศึกษาลักษณะของสารที่ถูกลำเสนอในแต่ละลำดับ ผู้วิจัยใช้แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทหรือ “transtextuality” ซึ่งครอบคลุมถึงทุกสิ่งซึ่งทำให้ตัวบทหนึ่งสัมพันธ์กับตัวบทอื่น ๆ (อ้างถึงในเจริญพงศ์ ศรีกุล, 2550) ใน 5 ลักษณะได้แก่ (1) ลักษณะสัมพันธ์บท (Intertextuality) คือลักษณะความสัมพันธ์ของตัวบท 2 ตัวบทหรือมากกว่าที่ปรากฏอยู่ร่วมกัน หรือการที่ตัวบทหนึ่งปรากฏอยู่ในตัวบทอื่น ๆ ซึ่งเกิดขึ้นในลักษณะต่าง ๆ ไม่ว่าจะปรากฏชัดเจนนานหรือสั้นก็ตาม (2) ลักษณะการเป็นประวัติของตัวบท (Paratextuality) เป็นความสัมพันธ์ของตัวบทที่เรียกว่า “ประวัติสาร” ซึ่งอยู่แวดล้อมตัวบทและช่วยประกอบตัวบทนั้นๆเป็นตัวบทที่สมบูรณ์ (3) ลักษณะอัตตะของตัวบท (Metatextuality) เป็นลักษณะความสัมพันธ์ของตัวบทซึ่งเชื่อมโยงสัมพันธ์กันในลักษณะที่ตัวบทหนึ่งทำหน้าที่อธิบายอีกตัวบทหนึ่ง (4) ลักษณะการเป็นพหุติบท (Hypertextuality) หรือลักษณะตัวบทลำดับที่สอง ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ของตัวบทโดยตัวบทหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นภายหลัง เรียกว่า พหุติบท ทำหน้าที่ขยายอีกตัวบทหนึ่งซึ่งเคยมีอยู่เดิม เรียกว่า ปฐมบท ซึ่งอยู่ในรูปแบบของการเลียนแบบ การผสมผสานลักษณะของตัวบทเดิม การล้อเลียนตัวบทเดิม และสุดท้าย (5) ลักษณะพันธุบท (Architextuality) พันธุบทเป็นความสัมพันธ์ที่รวมเอาความเชื่อมโยงของตัวบทแต่ละตัวบทต่อสิ่งที่ตัวบทนั้นนำเสนอ และสุดท้ายคือการอธิบายองค์ประกอบอื่น ๆ ของการสื่อสาร โดยงานวิจัยชิ้นนี้อธิบายองค์ประกอบของการสื่อสารผ่านแบบจำลองการสื่อสารยุคดิจิทัล (ศิริชัย ศิริกายะ, 2557) แบบจำลองการสื่อสารของเบอร์โล (อ้างถึงใน ถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์, 2557) และแบบจำลองการสื่อสารเชิงลู่เข้าของคินเซด (อ้างถึงใน ศิริชัย ศิริกายะ, 2525)

ระเบียบวิธีการวิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัยที่ผู้วิจัยใช้ในการศึกษาค้นคว้านี้ ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อดูลักษณะความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ของการสื่อสารที่ใช้ในการข้ามผ่านการสื่อสารของบทพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน โดยผู้วิจัยได้ศึกษาจากแหล่งข้อมูลหลัก คือ บทพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านที่ถูกลำเสนอในรูปแบบของหนังสือเล่ม ได้แก่ หนังสือพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน เล่ม 1-3 โดยบริษัทอักษรเจริญ

ทัศน์ซึ่งเป็นการพิมพ์ฉบับสมบูรณ์ครั้งที่หก โดยรักษารูปแบบและอักขรวิธีตามต้นฉบับของการพิมพ์ครั้งที่สี่อย่างครบถ้วน เนื้อหาของหนังสือแต่ละเล่มมีดังนี้
เล่มที่ 1 พระราชหัตถเลขาฉบับที่ 1 – 19
(คินที่ 1 – 65)

เล่มที่ 2 พระราชหัตถเลขาฉบับที่ 20 – 30
(คินที่ 66 – 129)

เล่มที่ 3 พระราชหัตถเลขาฉบับที่ 31 – 43
(คินที่ 130 – 225)

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังใช้สำเนาลายพระหัตถ์สำเนาพระราชโทรเลขจากทรอนแฮม (Trondheim) ถึงมกุฎราชกุมาร ลงวันที่ 8 กรกฎาคม , สำเนาพระราชหัตถเลขาที่มีถึงสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ครั้งเสด็จฯ ประพาสยุโรปครั้งที่ 1 เมื่อ พ.ศ. 2440 เพื่อใช้ศึกษารูปแบบของสื่อการเขียนที่เป็นการเขียนเพื่อการสื่อสารระหว่างบุคคล

ต่อมาคือเอกสารประเภทเทปบันทึกได้แก่ วิทยุทัศน์รายการสารคดีอาหารทางโทรทัศน์ รายการ เครื่องเสวยตามเสด็จ...ไกลบ้าน ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยการสังเกตวิธีการนำเสนอเนื้อหาและจัดบันทึกทำเป็นเอกสาร (document) จากการรับชมรายการทำให้ผู้วิจัยเข้าใจโครงสร้างของรายการและวิธีการนำเสนอเนื้อหาภายในตอน รวมถึงการร้อยเรียงระหว่างตอนได้โดยลักษณะของรายการเครื่องเสวยตามเสด็จ...ไกลบ้านมีความยาวตอนละประมาณ 30 นาทีแต่ละตอนนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับพระกระยาหารที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยเมื่อครั้งเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 2 ซึ่งมีทั้งพระกระยาหารฝรั่งและพระกระยาหารไทยที่ทรงดัดแปลงขณะอยู่บนเรือพระที่นั่ง ซึ่งเนื้อหาเหล่านี้คือส่วนหนึ่งของเนื้อหาในบทพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน

แหล่งข้อมูลประเภทบุคคล ได้แก่ คุณภาสกร ประมูลวงศ์ ผู้กำกับรายการสารคดีเรื่องเครื่องเสวยตามเสด็จ...ไกลบ้าน และ รองศาสตราจารย์อวยพร พานิช คณบดีคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏฯ ในฐานะผู้เชี่ยวชาญด้านการสื่อสารและวรรณกรรมไทย

สรุปผลการวิจัย

การสร้างความหมายในรูปแบบพระราชหัตถเลขา

การสร้างความหมายบทพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านในรูปแบบพระราชหัตถเลขาจัดเป็นการสื่อสารใน

ระดับของการสื่อสารระหว่างบุคคลผ่านสื่อการเขียน โดยในลำดับนี้ผู้วิจัยพบการเปลี่ยนสถานะของสื่อการเขียนกลายเป็นสารในสื่อพระราชหัตถเลขา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องสื่อคือสารของแม็คลูแฮน ทั้งนี้การสื่อสารในรูปแบบของพระราชหัตถเลขาหรือจดหมายมีลักษณะอัตตะตัวสารที่เป็นการบันทึกเรื่องราวประจำวันของผู้สร้างสารซึ่งก็คือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มายังผู้อ่านที่ถูกกำหนดไว้แล้วคือสมเด็จพระที่นั่งอยู่ การสื่อสารที่เกิดขึ้นเป็นการสื่อสารสองทาง คือ มีการตอบกลับจากทางสมเด็จพระที่นั่งอยู่ แต่ไม่ปรากฏเอกสารหลักฐาน ปรากฏเพียงข้อความระบุไว้ในพระราชหัตถเลขาให้ทราบมีการส่ง “หนังสือ” ตอบกลับมา

เนื่องจากการสื่อสารที่เกิดขึ้นเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลที่ฝ่ายหนึ่งเป็นพระราชบิดาและอีกฝ่ายเป็นพระราชธิดา ผู้วิจัยจึงพบลักษณะของการใช้ภาษาที่แสดงออกซึ่งความรักและความปรารถนาดีที่ผู้เป็นพ่อมีต่อลูก ประกอบกับทั้งสองฝ่ายมีความคุ้นเคยกัน จึงปรากฏการใช้คำที่กล่าวถึงบุคคลที่สามอย่างเป็นภาษาที่เรียกว่า “เข้าใจกันได้” นอกจากนี้ด้วยคุณลักษณะของสื่อพระราชหัตถเลขาที่นำเสนอถ้อยคำออกมาเป็นตัวอักษร จึงทำให้เนื้อหาที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขาเป็นข้อความที่เต็มไปด้วยข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทอดพระเนตร และทรงมีประสบการณ์ร่วมอย่างมากมาย โดยไม่มีข้อจำกัดด้านปริมาณจากสื่อ แต่อาจจะมียกจำกัดด้านเวลา และสถานที่ที่กำหนดความสั้นยาวของพระราชหัตถเลขา เนื่องจากพระราชหัตถเลขาแต่ละฉบับต้องมีการวางแผนเพื่อส่งตามสถานที่ที่สามารถส่งได้ นอกจากนี้ลักษณะของสื่อพระราชหัตถเลขาที่ใช้การรับรู้ผ่านการอ่านจึงต้องอาศัยความคุ้นเคยของสมเด็จพระที่นั่งอยู่เพื่อที่จะสามารถอ่านพระราชหัตถเลขาได้อย่างถูกต้องแม่นยำ

การข้ามผ่านจากพระราชหัตถเลขามาสู่อ่านหนังสือเล่ม

ลายพระหัตถ์ในพระราชหัตถเลขาทั้ง 43 ฉบับ ถูกแปลงมาสู่อ่านหนังสือเล่มด้วยเทคโนโลยีการพิมพ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2450 ซึ่งถือเป็นการจัดพิมพ์ครั้งที่ 1 และเรื่อยมาจนกระทั่งล่าสุดในปี 2551 ถือเป็นการจัดพิมพ์อย่างเป็นทางการครั้งที่ 7 ในการแปลงสื่อพระราชหัตถเลขามาสู่อ่านหนังสือ ผู้วิจัยพบว่าองค์ประกอบของการสื่อสารเกิดการเปลี่ยนแปลง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่

หัวทรงเปลี่ยนบทบาทมาเป็นบรรณาธิการของการจัดพิมพ์ครั้งที่ 1 คือทรงตรวจความถูกต้องและความเหมาะสมของเนื้อหา สมเด็จพระที่นั่งอยู่เปลี่ยนบทบาทจากผู้อ่านมาเป็นผู้ผลิต รวมทั้งสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าทิพทรงมีบทบาทมากในการแปลงพระราชหัตถเลขาให้กลายเป็นหนังสือที่มีความสมบูรณ์ตามองค์ประกอบของสื่อหนังสือ

การข้ามผ่านในลำดับที่ 1 นี้เป็นการแปลงสื่อให้กลายเป็นสารในอีกสื่อหนึ่ง โดยเนื้อหาของสื่อเดิมไม่ได้ถูกลดทอนลงไป แต่กลับกันผู้วิจัยพบว่าด้วยคุณลักษณะของสื่อหนังสือซึ่งถือเป็นที่อยู่ใหม่ของสื่อพระราชหัตถเลขาที่เข้าไปอยู่ ได้ทำให้เนื้อหาในพระราชหัตถเลขาจำเป็นต้องมีการเพิ่มเติมองค์ประกอบบางประการเพื่อให้เป็นหนังสือที่สมบูรณ์ องค์ประกอบที่เพิ่มเข้ามาและถือได้ว่าเป็นการอยู่ร่วมกันขององค์ประกอบที่แตกต่างกัน นั่นคือการเพิ่มภาพถ่ายเข้ามาในหนังสือเรื่อง ไกลบ้าน ซึ่งผู้วิจัยมองว่าคู่ปฏิสัมพันธ์คู่นี้อยู่ร่วมกันในลักษณะที่เป็นความสัมพันธ์แบบเกื้อกูลกัน (commensalism) คือหนังสือไกลบ้านสามารถอยู่ได้หากปราศจากภาพประกอบ แต่ภาพประกอบไม่สามารถอยู่โดดเดี่ยวได้ จำเป็นต้องหาสื่อยึดเกาะติดไว้ ซึ่งในที่นี้คือสื่อหนังสือ และการเพิ่มภาพถ่ายในสื่อหนังสือนี้เองแสดงให้เห็นการควมรวมสื่อสองประเภทไว้ด้วยกัน ดังภาพที่ 1 ด้านล่างนี้แสดงภาพถ่ายถนนเมืองฮอมเบิร์ก (Homburg) ที่ถูกเพิ่มเติมเข้ามาในสื่อหนังสือไกลบ้าน



ภาพที่ 1 ภาพถ่ายถนนเมืองฮอมเบิร์ก
ที่มา : หนังสือพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน เล่ม 3

นอกจากการเพิ่มภาพประกอบในหนังสือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับพระราชหัตถเลขาอีกประการที่ชัดเจนคือการใส่เชิงอรรถไว้บริเวณด้านล่างของหน้าหนังสือแต่ละหน้า เชิงอรรถและเนื้อหาในพระราช

หัตถเลขาอาจจะไม่ได้มีลักษณะที่แตกต่างกันในแง่ของรูปแบบสื่อที่เป็นข้อความ(text) แต่การเพิ่มเชิงอรรถเข้ามา มีลักษณะที่เป็นอีกคู่ปฏิบัติกษัมพันธ์ และเป็นการเปลี่ยนแปลงที่จำเป็นต้องขึ้นอยู่กับบริบทโดยเฉพาะเรื่องของเวลา เพราะเชิงอรรถที่อธิบายความเป็นการอธิบายความ ณ ช่วงเวลาของรัชกาลที่ 6 แต่การพิมพ์ในครั้งที่ 4- 7 ซึ่งเป็นการจัดพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ 9 เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่แตกต่างกันย่อมทำให้ข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลที่ถูกอ้างในเชิงอรรถไม่เป็นจริง

การสร้างความหมายของบทพระราชนิพนธ์เรื่อง ไกลบ้าน ในรูปแบบหนังสือเกิดขึ้นในบริบทของการสื่อสารสาธารณะแล้วค่อยกระจายออกสู่มวลชน ทั้งนี้ผู้วิจัยพบว่าบริบทของการจัดพิมพ์ในแต่ละครั้งจะกำหนดลักษณะของผู้รับสารรวมไปถึงรูปลักษณ์ของหนังสือ กล่าวคือการจัดพิมพ์ที่เกิดขึ้นในบริบทที่เป็นวโรกาสพิเศษ ผู้รับสารหรือผู้ที่ได้รับหนังสือจะเป็นผู้รับสารหมู่มากที่เฉพาะเจาะจง และเป็นผู้ที่ถือว่าเป็นชนชั้นนำของสังคม รูปลักษณ์ของหนังสือที่จัดพิมพ์ก็จะมีลักษณะที่เป็นเล่มขนาดใหญ่ ยังไม่เอื้อต่อประโยชน์ด้านการใช้สอย แต่จะให้ประโยชน์ที่เป็นคุณค่าด้านจิตใจ แตกต่างจากการจัดพิมพ์ในบริบทที่เป็นการพิมพ์เพื่อจำหน่าย ลักษณะเช่นนี้จะทำให้หนังสือถูกกระจายไปสู่มวลชนอย่างแท้จริง รูปลักษณ์ของหนังสือก็มีขนาดที่เอื้อแก่การพกพาและถืออ่าน ซึ่งจะให้ประโยชน์ด้านการใช้สอย ภาพที่ 2-3 ด้านล่างนี้แสดงรูปลักษณ์ของหนังสือไกลบ้านจากบริบทของการจัดพิมพ์ที่แตกต่างกัน



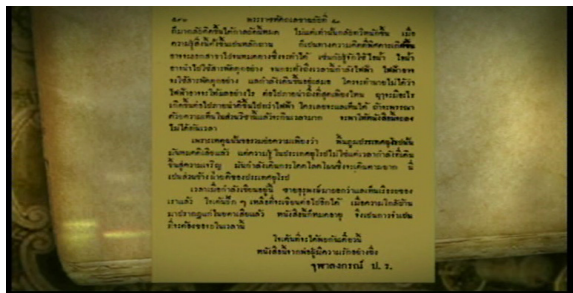
ภาพที่ 2 หนังสือไกลบ้าน ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2479 ที่มา : หอสมุดแห่งชาติ



ภาพที่ 3 หนังสือฉบับพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ อักษรเจริญทัศน์ ที่มา : www.library.kku.ac.th

การข้ามผ่านการสื่อสารสู่รายการสารคดีอาหารทางโทรทัศน์

การสร้างความหมายของบทพระราชนิพนธ์เรื่อง ไกลบ้าน ในรูปแบบรายการสารคดีอาหารทางโทรทัศน์ เกิดจากผู้ผลิตรายการโทรทัศน์ที่ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ใด ๆ กับผู้ผลิตหนังสือเรื่องไกลบ้าน เป็นเพียงผู้อ่านหนังสือเรื่องไกลบ้าน การแปลงรูปแบบการสื่อสารในลำดับนี้ไม่ใช่การแปลงสื่อให้มาเป็นสารในสื่อใหม่ แต่คือการแปลงเนื้อหาของสื่อทั้งในระดับการสื่อสาร(communication) จากประเด็นเรื่องการท่องเที่ยวเป็นเพียงประเด็นเรื่องอาหาร และแปลงระดับอัตตะการสื่อสาร(meta-communication) จากบันทึกประจำวันในรูปแบบพระราชหัตถเลขามาสู่รายการสารคดี และเป็นการสร้างความหมายที่สามารถใช้รูปแบบสื่อทั้งสามรูปแบบคือภาพ (visual) เสียง(audio) และข้อความ(text) ได้อย่างลงตัว คือไม่ทำให้รายการมีลักษณะเหมือนรายการอาหารทั่วไป แต่กลับมีความโดดเด่นทั้งด้านภาพ บทรายการที่มีการเพิ่มภูมิหลังของเมนูอาหาร และการอ้างอิงถึงที่มาของอาหารจากหนังสือเรื่องไกลบ้าน ภาพที่แสดงให้เห็นการใช้หนังสือมาเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาในรายการโทรทัศน์ ดังรูป



ภาพที่ 4 พระราชหัตถเลขาฉบับหนังสือที่ถูกใช้ในรายการโทรทัศน์ ที่มา : รายการเครื่องเสวยตามเสด็จ...ไกลบ้าน

แต่การข้ามผ่านการสื่อสารในลำดับนี้ ได้ทำให้บทบาทของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, สมเด็จพระอุทัยน้อย, กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงกลายเป็นเพียงบุคคลที่สามที่ถูกกล่าวอ้างถึง กลับกันผู้ผลิตได้สร้างให้ผู้ชมได้เกิดความรู้สึก “ร่วมเดินทาง” หรือ “ร่วมเปิดอ่าน” หนังสือเรื่องไกลบ้านไปด้วยกัน เพื่อตั้งผู้ชมให้เกิดอารมณ์คล้อยตามและสร้างการเป็นพวกเดียวกันได้ แม้ว่าลักษณะของสื่อโทรทัศน์จะโน้มเอียงไปทางการสื่อสารทางเดียวก็ตาม

อภิปรายผลการวิจัย

การข้ามผ่านการสื่อสารของบทพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านทั้งสามลำดับปรากฏให้เห็นความสัมพันธ์ขององค์ประกอบการสื่อสาร ทั้งในรูปแบบที่สื่อในลำดับก่อนแปลงสภาพมาเป็นสารในสื่อลำดับใหม่ นอกจากนี้การข้ามผ่านการสื่อสารยังแสดงให้เห็นการควมรวมสื่อที่มีคุณลักษณะต่างกัน ดำรงอยู่ด้วยกันตามลักษณะปฏิสัมพันธ์สัมพันธ์ ทั้งนี้เมื่อสื่อที่มีคุณลักษณะแตกต่างกันกลายมาเป็นสารในสื่อใหม่ สื่อดังกล่าวจึงมีลักษณะของตัวเองที่ต่างไปจากตัวบทหรือประพันธ์หรือประพันธ์ตัวบท ไม่เพียงแต่

ความสัมพันธ์ในลักษณะของสื่อคือสารและการควมรวมสื่อ สิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อมีการข้ามผ่านการสื่อสารคือการเปลี่ยนอรรถะการสื่อสาร ในที่นี้คือการเปลี่ยนกลวิธีการสื่อสารหรือรูปแบบของการนำเสนอ และเมื่อมีการข้ามผ่านการสื่อสารจากสื่อหนึ่งไปยังสื่อหนึ่ง เนื้อหาที่ถูกผลิตขึ้นก็จะสามารถคงอยู่ต่อไปได้อย่างสอดคล้องทั้งในมิติด้านเวลาและสถานที่

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

การศึกษาการข้ามผ่านการสื่อสารครั้งนี้เป็นเพียงจุดเริ่มต้นให้มองเห็นแนวทางในการศึกษาการข้ามผ่านการสื่อสาร ซึ่งหัวข้อนี้ควรจะได้รับคำตอบและหาแนวทางในการอธิบายรูปแบบของการสร้างสรรค์งานด้านนิเทศศาสตร์ในยุคปัจจุบัน เช่นประยุกต์ใช้แนวคิดในสาขาอื่นมาองการสื่อสาร เพราะผู้วิจัยเชื่อว่าการสื่อสารที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนี้ส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นงานที่เป็นต้นฉบับ แต่เกิดจากการแปลงการสื่อสารที่เคยมีมาก่อน ดังนั้นการทำความเข้าใจการแปลงรูปแบบของการสื่อสารจะเป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาผลงานทางการสื่อสารได้

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กฤษณ์ ทองเลิศ. (2545). *การผลานรูปแบบ การสื่อความหมายและจินตสภาวะของผู้รับสารเป้าหมายที่มีต่องานภาพถ่าย กับลายลักษณ์อักษรในงานโฆษณาทางสื่อสิ่งพิมพ์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เจริญพงศ์ ศรีสกุล. (2550). *การออกแบบเนื้อหาส่วนควบและส่วนขยายในสื่อทีวีดิภาพยนตร์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2545). *ไกลบ้าน เล่ม 1*. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.
- _____. (2545). *ไกลบ้าน เล่ม 2*. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.
- _____. (2545). *ไกลบ้าน เล่ม 3*. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.
- _____, ผู้แปล. (2545). *ตำราทำกับข้าวฝรั่ง*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์. (2557). *ปรัชญานิเทศศาสตร์ กระบวนทัศน์ในการพัฒนาทฤษฎีและศึกษาวิจัยการสื่อสาร*. กรุงเทพมหานคร: จรัสสินทวงศ์การพิมพ์.
- ศิริชัย ศิริภายะ. (2558). ข้อเสนอแนะประเด็นการสื่อสารเพื่องานวิจัยนิเทศศาสตร์ตามแนวคิด “ปฏิสัมพันธ์” (Symbiosis) ในยุคดิจิทัล. *วารสารนิเทศสยามปริทัศน์* 14(16), 7-11.
- _____. (2558). แบบจำลองการสื่อสารในยุคดิจิทัล. *วารสารนิเทศสยามปริทัศน์* 13(15), 8-13.
- _____. (2526). แบบจำลองเชิงลู่เข้าของคินเซต. *วารสารนิเทศศาสตร์* 2(4), 47-74.

ภาษาอังกฤษ

- Fiske, J. (1990). *Introduction to Communication Studies*. London and New York: Routledge.
- Houston, K. (2016). *The Book: A Cover-to-Cover Exploration of the Most Powerful Object of Our Time*. New York: W.W. Norton & Company, Inc.
- Jenkins, H. (2006). *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. New York: New York University Press.
- Littlejohn, S. W. (2007). *Theories of human communication*. Belmont, CA: Thomson/Wadsworth.
- McLuhan, M. (1964). *Understanding media: The extensions of man*. New York: McGraw-Hill.
- McQuail, D. (1994). *McQuail's mass communication theory*. (3rd edition). London: Sage Publications.
- Ong, W. J. (1982). *Orality and literacy: The technologizing of the word*. London: Methuen.
-